

Arabské jaro v jednotlivých zemích

TUNISKO: AROMA JASMÍNU A STŘELNÉHO PRACHU

Někdy se stává, že nazrálá revoluční situace, kterou nikdo neočekává, potřebuje jen konkrétní impuls k tomu, aby se spustila lavina celospolečenského dění. V případě Tuniska se jí stala tragická smrt zelináře, který nedokázal svou bezvýchodnou situaci vyřešit jinak než smrtí sebeupálením. Dne 17. prosince 2010 se šestadvacetiletý mladík Muhammad Bú'azízi již poněkolkáté postavil se svými skromnými výpěstky na tržiště v středotuniském zemědělském městě Sídí Bú Zíd, daleko od přímořských turistických ghatt, ale o to blíže k chronické sociální bídě, v níž se nacházela podstatná část mladé generace. Byl jediným členem rozvětvené rodiny, který do ní přinášel skromný zisk z prodeje zeleniny.

Údajně již potřetí byl mladík obchodní policií z místa vykázán, zboží mu bylo zabaveno a rozházeno po chodníku. Vyměřili mu pokutu, protože měl prošlou licenci. Když se verbálně ohradil, úřednice z místní radnice, která patroulu vedla, mu před shromážděným davem zevlounů vyťala políček. Insultován byl údajně i jeho nemohoucí otec. Snad jen v Tunisku, v zemi s mimořádně rozvinutým ženským hnutím a nevšedním vztahem státu k postavení žen ve společnosti, je možné si něco takového představit. Ale ani tam není běžné, aby prostovlasá žena v sukni ke kolenům v tradicionalistickém provinčním městě takto ponížila muže před zraky jiných mužů. Mladík v té chvíli jistě nepocítil jen osobní potupu, byl to zároveň projev arogance moci, která tu opět předvedla, že dovede jen perlustrovat nezaměstnanou mládež a tvářit se, že si může vše dovolit, protože za ní stojí Francie a Evropská unie s jejich konceptem „jižního partnerství“. Muhammad se vrátil domů a rozloučil se s matkou, aniž jí prý vysvětlil, co se

přesně stalo. Odpoledne se vrátil na náměstí před radnicí, polil se hořlavinou a zažehl zapalovač.

Nejen v křesťanském civilizačním prostředí je spektakulární sebevražda upálením z politických i etických pohnutek něčím netradičním, nepřijatelným a šokujícím. Také v islámském kontextu je podobný akt právně i morálně neúnosný. Sebevražda (*intihár, qatl an-nafs*) je chování individua, jež podle interpretací naprosté většiny ‘ulamá‘ nemá v islámu ospravedlnění. Podle některých radikálních učenců pouze ve spojení s aktem zneškodnění nepřátelských vojáků nebo civilistů ji lze tolerovat nebo vysvětlit jako „mučednickou smrt“ (*istišhád*), jejímž aktérem je „mučedník“ doslova „svědek Boha“ (*šahíd, pl. šuhadá‘*). Pro jiné je však akt sebevraždy, třebaže při něm zahynou také nepřátelé, ospravedlnitelný jen v případě, že jde o součást osvobozenického boje proti cizí bezvěrecké moci. Pouze laičtí aktivisté a kazatelé fundamentalistických hnutí považují politicky motivovanou sebevraždu za nejvyšší projev oběti v zájmu celé společnosti, ale jen v případě, že šahíd kromě sebe opravdu usmrtí nepřátelské bojovníky, případně bezvěrecké civilisty. Pokud se mu to však během jeho mise nepodaří, je z něj pouhý sebevrah (*muntahir*) a nenáleží mu cesta do blízkosti Božího trůnu v ráji.

Tuniští prorežimní učenci islámského práva z věhlasné univerzity az-Zajtúna ani nebyli sebevědomým „sekularistickým“ režimem požádáni o náboženskoprávní odsudek. Zprvu se totiž zdálo, že se jedná o lapálii provinčního významu. ‘Ulamá‘ však režimu učinili „medvědí službu“, když aktivně přispěli s okamžitým negativním hodnocením události, aby nezůstali pozadu za učenci z jiných zemí, kteří vystupovali v televizi al-Džazíra, jež se o příběh zajímala. Tuniští ‘ulamá‘ vyšli ze základních premis islámské věrouky: Bůh je přece Tvůrce (*al-Chálíq*) všehomíra, jenž prostřednictvím andělů vdechuje člověku život a jedině On sám má právo mu ho odejmout, když formu jeho ukončení zase volí On sám, nikoliv člověk. Sebevražda je tudíž z pohledu sunnitské islámské legislativy a etiky přísně zakázána a zařazuje se do kategorie největších hříchů (*kabá‘ir*).

Už v prvních dnech po události tuniští ‘ulamá‘ podepřeli svá vyjádření ve sdělovacích prostředcích klasickými i modernistickými traktáty, exegetickými stanovisky a fatwami, opírajícími se o hadíthy, podle nichž se za spáchaný hřích sebevraždy bude věřící smažit v pekelném ohni a nevstoupí do ráje. Bylo to opět jedno z čítankových servilních a dějinami prověřených stanovisek učenců vůči světské moci, již je třeba podpořit, jakkoli by byla despotická.

Bú‘azíziho smrt ovšem zažehla onu pověstnou jiskru, a tak neplodné mravokárné úvahy učenců zcela zapadly ve víru aktuálních událostí. Na řadě míst vyšly do ulic tisíce mladých lidí, kteří protestovali proti ekonomické situaci, nezaměstnanosti a korupci státních úředníků. Bú‘azízi se rázem stal ikonou a symbolem spontánního odporu. V Tunisku mladí lidé poprvé použili nových komunikačních prostředků – facebooku a twitteru – k organizování masových politických akcí. Živě se rovněž diskutovalo o Bú‘azíziho činu. Ne každý ho schvaloval, ale drtivá většina mladých se shodla na tom, že to byl „čin ze zoufalství“ (*al-f‘l al-já‘is*), který mohou pochopit všichni ti, kdo se nacházejí v podobně bezvýchodné situaci, a který je z hlediska šarí‘y vysvětlitelný. Objevovaly se výzvy k solidaritě s Muhammadovou matkou, která začala být nazývána Matkou mučedníka (*Umm aš-šahíd*), pro jiné to byla prostě nešťastná žena, která v daných podmínkách tragicky přišla o syna. V příštích týdnech se po vzoru Bú‘azíziho různými spektakulárními způsoby sprovodila ze světa údajně více než desítka mladých lidí. V tuniských a arabských poměrech něco naprosto nevidaného.

Západní svět byl událostmi v Tunisku nadšen i zneklidněn. Na jedné straně se dělo cosi kvalitativně nového v arabské zemi s autoritářským režimem. Na druhé straně tamní vývoj hrozil destabilizací poměrů v středomořském regionu – v samém sousedství Evropské unie, jejíž představitelé se obávali případného exodu uprchlíků na sever. Evropské sdělovací prostředky zůstaly věrný poněkud kýčovitému přezdívaní událostí v bývalém Sovětském svazu nebo jiných oblastech s nedemokratickými režimy

podle barvy či vůně pro ně typických rostlin. Jestliže v Gruzii se na podzim 2003 odehrála revoluce růží, na Ukrajině na podzim 2004 oranžová revoluce, v Libanonu šlo na jaře 2005 o revoluci cedrovou a v Kirgyzstánu tulipánovou, pak pro Tunisko západní novináři v ovzduší nové senzace poměrně nevkusně zvolili symbol jasmínu – keře s intenzivně vonícími květy, který roste snad ve všech oblastech Středomoří a pro Tunisko není ničím typický. Tunisané sami svou revoluci nikdy jako „jasmínovou“ nenazývali, hovořili nanejvýš o „revoluci důstojnosti“ (*thawrat al-karáma*). S vůní jasmínu se tam naopak spojoval vnitrostranický puč v roce 1987, kterým se dostal k moci Zajn ʿÁbidín Ben ʿAlí, jehož nynější revoluce svrhla.

Vedení státu proti ohniskům nepokojů nasadilo příslušníky stranických milicí (*al-Haras al-watání*) a policii. Represivní složky byly zaskočeny intenzitou a rozsahem vzdoru a reagovaly nepřiměřeně. Během několika dní byly v ulicích Tunisu, Sídí Bú Zíd, Sfaxu (Safáqis), Sousse (Súsa) a Bizerty (Benzert) zastřeleny a těžce zraněny desítky osob, na což tuniská společnost dosud nebyla zvyklá. Záběry brutálních zásahů okamžitě zařadila do vysílání katarská televizní stanice al-Džazíra a další satelitní kanály, zatímco tuniské stanice vysílaly zábavné kvízy a vlastenecké písně.

Zkrvavená těla na Burgibově třídě v hlavním městě byla šokujícím pohledem i pro západní politiky. Teprve 28. prosince v tuniské státní televizi vystoupil prezident Zajn al-ʿÁbidín Ben ʿAlí a s dobře známou rétorikou vyzval nezodpovědné a ze zahraničí placené teroristy, kteří zneužili mládeže ke svým rejdům a znemožňují slušným lidem klid na práci, aby se svými rozvratnými akcemi přestali, jinak na ně dopadne pět tuniského pracujícího lidu.

Jeho projev však měl zcela opačný účinek. Ve dnech, kdy podstatná část Evropy slavila konec roku, na ulicích tuniských měst umírali lidé. Stovky demonstrantů i aktivistů společenských organizací a zakázaných opozičních stran byly internovány. Protesty ještě zesílily, když byla zatčena většina členů vedení tradičně

vlivné odborové centrály Všeobecné tuniské konfederace práce (*al-Džámī'a al-ʿamma at-túnísíja li š-šughl, La Confédération Générale Tunisienne du Travail, CGTT*) a na policejních služebnách zbity aktivistky ženských organizací. Ulice ovládly davy – od dělníků z průmyslových závodů, kdysi tradičních opor Burgibova národně-socialistického režimu, přes vysokoškolské studenty až po středoškoláky. Nepřekvapilo, že mezi demonstranty bylo vidět mnoho žen a protože se jednalo o maghribskou zemi, mnohé z nich poskytovaly zahraničním médiím politicky vyzrálá stanoviska v plynulé francouzštině.

Změnila se i hesla. Ta nová žádala odchod prezidenta i celé jeho zkorumpované rodiny. *Irhal, irhal já mudžrim!* (Odejdi, ty zlořáde!) – to tu ještě nebylo. Situace se režimu vymkla z rukou. Protesty ovládly hornické město Gafsa, Sús, konzervativní Qajruwán, a dokonce Gábes na saharském jihu. Světová média přenášela expresivní záběry z Burgibovy třídy v Tunisu, kdy muži s ženami, držíce se za ruce a podpírajíce raněné, kráčí kupředu tváří v tvář milicionářům, kteří psychicky neovládají rozkaz střílet do lidí, utíkají nebo se v rozpacích přidávají k demonstrantům.

Prezident Ben ʿAlí ještě 10. ledna vystoupil před stranickou elitou a varoval, že hrozí rozklad státu a že se tu odehrává „osudový konec jednotného tuniského národa v přímém přenosu“. Nazítří svolal zasedání vlády a pověřil velení armády, aby splnilo rozkazy, vyplývající z výjimečného stavu, který se chystal vyhlásit. Dne 13. ledna náčelník generálního štábu armády Rašíd ʿAmmár odmítl nasadit brannou moc proti neozbrojené veřejnosti. O den později prezident ohlásil svou abdikaci a v noci s celou rodinou, včetně lidmi nenáviděné rozmařilé a arogantní manželky Lajly, odletěl do saúdskoarabské Džiddy – s podstatnou částí státních rezerv v bankovkách a ve zlatě.

Tím skončila éra bývalého náčelníka tajné policie a ministra vnitra, kterému churavějící symbol tuniské národní revoluce, Habíb Burgiba, jenž byl prohlášen za nezpůsobilého vykonávat nadále funkci, 7. listopadu 1987 „předal“ moc. Stranické špičky

tenkrát uskutečnily tento „elegantní jasmínový puč“, neboť chovaly naději, že na svém místě bude ten, kdo umí řídit bezpečnostní aparát, dokáže zemi ochránit před marxistickými intelektuály, nebezpečím islámského fundamentalismu i politicky „středovými“ a v zásadě apolitickými odbory, o něž se Burgiba kdysi opíral během emancipačního hnutí proti francouzskému kolonialismu, ale jimž během své vlády v letech 1956–1987 nikdy nevěřil.

Ben ʿAlí skutečně v devadesátých letech dokázal s tichou pomocí poradců z Francie a USA zlomit aktivity všech opozičních proudů. V době, kdy statisíce evropských turistů trávily příjemnou dovolenou v letoviscích Hammamet, Monastiru nebo na ostrově Džerba, internační tábory byly plné politických vězňů, jejichž přesný počet nebyl nikdy zveřejněn.

Tuniská veřejnost byla zajedno, že s pádem prezidenta Ben ʿAlího musí být zlomena i moc výše zmíněné státostrany, zvané od roku 1988 Ústavní demokratické souručenství (*at-Tadžammuʿ ad-dastúri ad-dímuqrátí*), jež organizačně navazovala na Burgibovu Socialistickou ústavní stranu, známou v Evropě pod názvem Neo-Destour. Dne 20. ledna 2011 davy opět vyšly do ulic, demonstrovaly před sekretariátem strany a volaly po jejím rozpuštění. To se nakonec skutečně stalo, i když integrace jejích prominentních příslušníků do nových revolučních orgánů již probíhala.

Náhlý pád autoritářského režimu ovšem vytvořil mocenské vakuum. Okamžitě se začala formovat přechodná vláda, která měla převádět do praxe požadavky protestujících. Tvořili ji však převážně příslušníci intelektuálního disentu s levicovou nebo středovou orientací, kteří se bez pomoci funkcionářů svrženého režimu neobešli. Některé stranické kádry se snažily zachránit mocenské pozice, jiné se změnou v podstatě souhlasily a snažily se chovat konstruktivně. Disidenti neměli na výběr, museli jen brát ohledy na „hlas ulice“, kde se prováděla vlastní kádrová politika. Všichni dohromady byli ovšem rádi, že jim do toho zatím nezasahují islámští fundamentalisté, ačkoli jejich chvíle přicházela.

Davy v ulicích, které tušily nedůslednost při prosazování do-
savadních výsledků revoluce, svou přítomností v centrech měst
po celé zemi dávaly najevo, že se nespokojí s polovičatým ře-
šením. Přechodná vláda Muhammada Ghannúšího nejprve re-
volučním dekretem zrušila vládnoucí stranu, vyhlásila všeobec-
nou amnestii pro politické vězně a vydala mezinárodní zatykač
na Ben ʿAlího i členy jeho rodiny. Interpol jí v tom smyslu roz-
hodně nevyšel aktivně v ústřety. Bývalý prezident ostatně seděl
i s odvezeným státním pokladem v Džiddě a saúdskoarabský král
ʿAbdulláh se rozhodl, že v rámci uklidnění situace v bratrské
arabské zemi Ben ʿAlího nevydá.

Opozice měla do jisté míry výhodu v tom, že tuniská spo-
lečnost se svou politickou kulturou asi nejvíce ze všech arab-
ských zemí podobá jihoevropským poměrům. Od konce ledna
již protesty nebyly provázeny krvavým vyřizováním úctů, če-
muž zabránila vedení nevládních organizací a odborů. Vzhledem
k homogenitě a vskutku národnímu charakteru se společnost
nerozpadala a nechovala podle kmenových, etnických, nábo-
ženských či regionálních kritérií a zájmů. Důležité rovněž bylo,
že armáda v Tunisku nikdy od vyhlášení nezávislosti nehrála
dominantní roli a měla výrazně národní a nepolitický charakter.
Nebyla ani příliš početná a nadměru vyzbrojená. Po odchodu Ben
ʿAlího se však rozhodla, že přispěje ke stabilizaci situace. Proto
armáda s revoluci nakloněnými jednotkami policie obsadila bu-
dovy rozhlasu a televizních stanic v Tunisu i dalších důležitých
městech. Velení policie se poměrně rychle a s úlevou vzdalo nově
vznikajícím orgánům moci, potíže nebyly ani s převzetím místní
správy v provinciích. Na mnoha místech došlo k hromadnému
„převlékání kabátů“. Kdekdo ve svobodné státní televizi hovořil
o tom, jak za svrženého režimu jeho rodina trpěla. K revoluci se
přidala i komerční televizní stanice *Hannabál* (Hanibal), která se
až dosud bránila zaujímání politických stanovisek.

Stranickým milicím byly ruční zbraně konfiskovány a uloženy
do armádních skladů. Došlo i k prvním zatýkáním osob, které
byly obviněny ze zodpovědnosti za střelbu do demonstrantů

a nezákonností staršího data. V rámci skutečně revolučního průběhu událostí docházelo i k zřídkačným chaotickým scénám, kdy rozezlení lidé na ulicích brali zákon do svých rukou, z úřadoven vyvlékali, bili a slovně uráželi skutečné i domnělé stoupence svrženého režimu, chytali a odváděli do policejních služeben osoby, o nichž byli přesvědčeni, že mají na rukou krev demonstrantů. K svévolnému lynčování nebo popravám exponentů režimu však nedocházelo. Chaos vládl po několik týdnů také v některých odlehlejších oblastech, kde se naprosto rozložila správa i bezpečnostní orgány. Z jedné z největších věznic v zemi poblíž saharské oázy Tozeur uteklo během propouštění politických vězňů několik stovek osob odsouzených za kriminální delikty. K podobným jevům docházelo i jinde.

V zájmu obnovení státní správy a zajištění základních funkcí státu byly z členů disidentských skupin vytvořeny tři komise. Měly za úkol v souladu se všemi vrstvami obyvatelstva formulovat návrhy na politické reformy, které by zahrnovaly jak celkovou změnu tuniského státoprávního uspořádání, tak řešení místních provinčních problémů. Vzhledem k tomu, že tuniská společnost se do značné míry podobá těm evropským, se do popředí stále draly aktuální otázky spjaté s potrestáním konkrétních osob za jejich postup při potlačování protestů, úřední šikanu obyvatel za vlády Ben 'Alího a za korupci a zneužívání veřejných financí. Množily se hlasy volající po uplatnění obdoby lustračního zákona.

Situace se začala zhoršovat, když nejuvědomělejší členové vládnoucí strany nadále hájili své ztracené pozice tím, že vládu nebyli ochotni rozpustit a předat stranickou agendu i reálnou moc osobám, které neměly s praktickou politikou žádné zkušenosti. Davy protestujících tak musely vyjít do ulic znovu a radikalizovat své požadavky, třebaže staré stranické kádry měly do jisté míry pravdu. Mnohým z nich šlo jen o kontinuitu předání moci a zachování stability a bezpečnosti státu v době, kdy sekulární opoziční síly se teprve učily přebírat stát, blížil se nástup fundamentalistů, a kdy se v obou sousedních zemích schylovalo

k novým fázím Arabského jara, z nichž ta libyjská byla pro vývoj v Tunisku nebezpečná.

Dne 24. ledna Bašír °Ammár znovu potvrdil, že armáda bude podporovat revoluci, zatímco neozbrojení policisté vyšli do ulic, aby se dílem veřejnosti omluvili, dílem zhrzeně protestovali proti tomu, že jsou nespravedlivě obviňováni z represí. Teprve 27. ledna byla pod tlakem nových pouličních nepokojů a stoupajícího násilí v provinciích narychlo jmenována vláda, v níž nebyl ani jeden člen bývalé moci. Její premiér Muhammad Ghannúší v zájmu uklidnění situace vyjednal, že 9. března bude formálně rozpuštěna vládnoucí strana a také tajná policie – hlavní opora bývalého režimu. Davy v ulicích si to přály a byly ochotny ve svých protestech vytrvat.

Nový kabinet začal v rámci svých personálních možností připravovat volby do Ústavodárného shromáždění. Za termín voleb byl stanoven 23. říjen 2011. Na práci tohoto orgánu mělo záviset, kdy a za jakých okolností se v roce 2012 uskuteční prezidentské volby a kdy bude přijata nová ústava. Země se ocitla v ovzduší všeobecné euforie a politického kvasu. Svoboda slova a tvorba nových stran a hnutí s sebou přinášely i projevy politického chaosu a ideologických třenic.

Říjnových voleb se zúčastnilo na 110 nových subjektů, které měly ambici se do nového orgánu dostat a mít možnost promluvit do obsahu nové ústavy. Mezi nimi bylo i několik náboženských stran, které se deklarovaly jako politická hnutí, inspirovaná muslimskými bratřími. Programově se zřikaly násilí a hlásily se k demokratickým zásadám. Už tehdy vyjadřovaly levicové a sekulárně orientované „středové“ strany obavu, že postup revoluce ke klasickému parlamentarismu nemusí v tuniské společnosti skončit udržením Burgibova odkazu, obohaceného o evropské demokratické normy.

Vítězem voleb se stala Strana obrody (*Hizb an-nahda*), jež se předtím takticky přejmenovala a ze svého názvu vypustila slovo „islámské“. Ta byla v devadesátých letech policejním aparátem Ben °Alího organizačně rozprášena. Mnozí aktivisté se ocitli

v žalářích a její předseda a ideový vůdce Rášid al-Ghannúší byl nucen uchýlit se do londýnského exilu. Tento nestor tuniského (arabského) intelektuálního fundamentalismu se 29. ledna vrátil a na letišti ho čekaly davy nadšených stoupců. Díky saúdskoarabské finanční pomoci a neobvykle rychlému oživení pečlivě budované sítě mešit, tradičně fungujících rovněž jako střediska všestranné sociální pomoci, se Ghannúšimu podařilo kdysi ztracené pozice rychle obnovit a stát se jedním ze symbolů revolučního Tuniska. Ani levicové a středové sekularistické strany nemohly z povahy věci dělat nic jiného než Ghannúšího přivítat a hovořit s ním jako s plnohodnotným subjektem demokratizačního procesu.

Strana an-Nahda získala v říjnových volbách 44 procent hlasů a 90 z 217 křesel nového Ústavodárného shromáždění, což z ní učinilo nejdůležitější politickou sílu v zemi, ačkoli se o to během revoluce nezasloužila. Pro rozdrobené sekularistické strany a ženské organizace, které získaly mnohem méně hlasů, než čekaly, to znamenalo nastolit úplně odlišný kurz. Tyto politické subjekty si byly vědomy, že se tu opět odvíjí model, kdy se fundamentalistická platforma dostává k reálné moci prostřednictvím demokratických parlamentních voleb. Veškeré úvahy západních politologů o uplatnění tzv. „islámské demokracie“ braly za své v procesu reálného vnitropolitického kvasu. Podobně jako později v Egyptě se i v Tunisku ukázalo, že ačkoli se fundamentalistická seskupení v prosinci 2010 a lednu 2011 průběhu revoluce aktivně neúčastnila, natož aby je iniciovala, byla to ona, kdo v průběhu dalších demokratizačních kroků z revolučního vývoje profitovala.

Mezi osobnosti, které v následujících letech situaci v zemi výrazně ovlivnily, patřil Munsif al-Marzúqí, lékař s diplomem ze Štrasburku, který se po návratu do vlasti roku 1979 zapojil do opoziční činnosti. V roce 1981, když došlo k dosud největším nepokojům odborářů a studentů, kritizoval Burgibu a Ben °Alího jako velitele tajné policie za porušování lidských práv a nedodržování zákonů. Byl opakovaně vězněn. Když Ben °Alí

v roce 1991 zasadil těžký úder Straně islámské obrody a Rášid al-Ghannúší musel odejít do exilu, al-Marzúqí, jako předseda organizace hájící práva politických vězňů, se na prezidenta obrátil otevřeným dopisem, zastávajícím se an-Nahdy. Byl několikrát zatčen a v roce 1993 vyhoštěn.

V roce 2011 se vrátil a ihned se zapojil do revolučních změn. V prosinci téhož roku byl zvolen dočasným prezidentem republiky. Byl to právě on, kdo usměrňoval některé sklony horkokrevných aktivistů an-Nahdy a jejího charismatického vůdce. To on varoval tuto vládnoucí stranu, aby se zdržela politicky motivovaných atentátů, když byl v únoru 2013 zavražděn Šukrí Bú al-Íd (Boulaid) a v červenci Muhammad Bráhímí – oba přední aktivisté levicového Lidového hnutí a poslanci parlamentu, kteří nejhlasitěji vytýkali Ghannúšimu a poslancům an-Nahdy, že se do připravovaného textu ústavy snaží vtěsnat co nejvíce islámských legislativních zásad.

Ti, kdo během revoluční politické obnovy nejvíce získali a – takřčeno – revoluci ukradli, museli ovšem dokázat, že jsou schopni svržený režim nahradit novou kvalitou, a především mít na paměti postavení mladé generace, to zoufalé osobní rozpoložení mladých lidí, které přivedlo Muhammada Bú‘azízího a další k sebeupálení.⁷⁹ Nikdo – počínaje komunisty a konče bradatými stoupenci an-Nahdy v provinciích – si ovšem nevěděl rady. Západní země, které jasmínové revoluci tleskaly, nebyly ochotny nalít do tamější státní pokladny kapitál na „rozjezd“ nového zřízení, na něž si byl málokterý ekonomicky uvažující západní politik ochoten vsadit. Za těchto podmínek se na půdě dočasného

⁷⁹ Podle některých statistik se osobní čin Muhammada Bú‘azízího stal do konce roku 2013 příkladem řešení osobních problémů mladých lidí. Mezi 17. prosincem 2011 a koncem roku 2013 se upálilo nebo se o pokus sebevraždy upálením pokusilo 107 Tunisánů, a to v době, kdy autoritářský režim byl nahrazen systémem, který vykazuje většinu demokratických aspektů moci. Sebeupálení nebo jeho demonstrativní varianty se staly běžným projevem zoufalství tuniské mladé generace. Místní sdělovací prostředky o tom ani v letech 2012–2013 téměř vůbec nereferovaly.

parlamentu i v médiích diskutovalo o míře zapojení šarí'cy do nového legislativního uspořádání. V několika interview, nervózních televizních debatách i parlamentních diskusích o znění ústavy al-Ghannúší vyhlásil, že jeho strana „nemá v úmyslu prosazovat v zákonodárství šarí'atské normy v plném smyslu“.

Tuniské události dostaly záhy širší arabský rozměr. V Egyptě padl Mubárákův režim, začala krutá válka v Libyi, protesty v Jemenu a v Bahrajnu. „Dominový efekt“ se zdál nesporný a mnoho Tunisánů, kteří sledovali arabské satelitní televize i francouzské kanály, byli hrdí na to, že u nich to všechno začalo. Povědomí toho, že jejich revoluce je vzorem pro další arabské země, dávala po jistou dobu mnoha lidem ideovou a morální sílu čekat, jak se budou věci vyvíjet v jejich vlastní zemi. Mnozí věřili západní Evropě, že je nenechá ekonomicky na holičkách.

Tvrdá hospodářská realita, jež se musela nutně odrážet v sociálním postavení mnoha obyvatel, se ovšem brzy projevila, a to jak v problémech s obnovou fungující státní správy, tak v otázce vnitřní bezpečnosti. Tunisánům nikdo nebyl ochoten vysvětlit, že kolaps základních funkcí státu je dočasnou daní za demokracii. Správa se hroutila, stoupala kriminalita. Navíc se brzy ukázalo, že revoluce sama nenaplní státní pokladnu. Ochromen byl nejen turistický průmysl, protože do politicky nestabilní země byl málokdo ochoten jet. Tuniské hospodářství utrpělo značné ztráty především tím, že do něj přestaly investovat zahraniční firmy, které v globalizovaném světě pranic nezajímaly etické či ideologické souvislosti tuniské revoluce. Mladým zoufalcům, podobným Muhammadu Bú'azízímu, revoluce v příštích měsících nepřinesla vůbec nic, ba naopak ekonomicky se situace státu ještě zhoršila. Itálii začal děsit zvyšující se počet tuniských běženců, neboť sběrné tábory na ostrově Lampedusa a Pantelleria praskaly ve švech – samozřejmě také kvůli situaci v Libyi.

Poměry v Tunisku se komplikovaly s tím, jak koncem února narůstal počet uprchlíků z válkou zmítané Libye. Nejen Libyjci z oblasti Tripolska, ale další tisíce občanů jiných států, kteří v Libyi námezdně pracovali nebo žili nelegálně v naději na získání

falešného pasu, prchaly do jižního Tuniska, kde živořily v narychlo zbudovaných uprchlických táborech. Válka v Libyi rozhodně nepomohla zotavení tuniského hospodářství, ani oživení turistického ruchu v zemi, kde se potloukaly skupiny hladových a nezaopatřených uprchlíků. K tomu připočtíme bandy zločinců, kteří se během osvobozování politických vězňů dostali na svobodu a prováděli po celé zemi kriminální činnost. Přepadávání aut a linkových autobusů, vykrádání muzeí a obchodních domů se staly běžnou součástí každodennosti v zemi, kde dříve bylo bezpečno srovnatelné s kteroukoli evropskou zemí Středomoří. Policie v té době nefungovala po celém území státu, mnozí strážníci byli kvůli korupci a chování k místním obyvatelům v minulosti zbavováni funkcí zvlášť k tomu vytvářenými „lidovými tribunály“ (*al-mahákim aš-šaʿbija*), které vznikaly zcela spontánně a nebyly podřízeny žádnému centru.

Situaci nezlepšovaly ani nadnárodní fundamentalistické skupiny, které od konce února 2011 operovaly na území západní Libye a přes propustnou hranici jejich ozbrojená komanda přecházela do oblasti tuniských měst Medenín, Džirdžís, Matmáta a Gábes, kam se začaly ve velkém pašovat zbraně, munice a další materiál, vhodný k další činnosti skupin blízkých al-Qá'idě.

Nová tuniská moc nebyla na podobné aktivity připravena a nebyla schopna jim čelit. Budování represivního aparátu, který by byl vůči nové moci loajální a dokázal by odolat situaci v sousední Libyi, nebylo na pořadu dne a vyžadovalo čas. Především šlo o vybudování základních mechanismů demokratické moci a spolu s tím o vzkříšení zájmu domácích podnikatelů o národní hospodářství, jež by připravilo podmínky pro vznik nových pracovních příležitostí.

Zdá se, že v prvním roce po svržení autoritářského režimu se skupiny a osobnosti, jež se dostaly k moci, o existenční situaci mladé generace příliš nezajímaly nebo si nevěděly rady. Veškerou energii vyplývaly na organizování politických struktur, přípravu voleb do parlamentu a prezidentských voleb a na stranická ideologická klání, která jistě byla perspektivně nezbytnými důsledky

tuniské revoluce, ale rozhodně se nesoustředila na řešení kritické situace mladých lidí, kteří revoluci zahájili – snad i ve jménu Muhammada Bú‘azíziho, k jehož hrobu se někteří ze „salónních revolucionářů“ chodili v příštích letech modlit. V roce 2013 tam byli vysocí představitelé nového režimu při pietním aktu kladení věnců několikrát vypískáni.

Více než čtyři roky poté, co Muhammad Bú‘azízi symbolicky zažehl plamen revoluce, je Tunisko jedinou arabskou zemí, o níž lze říci, že zdejší společnost směřuje k změně, jež sice obtížně, ale přece formuje nový politický systém, který se blíží evropským modelům demokratického státoprávního uspořádání. Došlo zde k něčemu, co si donedávna mnozí političtí analytici a další odborníci nedokázali představit: Autoritářský politický systém, ztělesněný v kultu „milovaného vůdce“, postavený na kombinaci státostrany a tajné policie, se zhroutil. Do pohybu se dostaly procesy, jež dosud tato část světa v období nezávislosti nepoznala. Vážné rozpory mezi sekularisty a fundamentalisty v letech 2013 a 2014 neskončily krvavými střety v ulicích, natož občanskou válkou. Strana obrody dokonce přistoupila na požadavek, aby se do příštích voleb vzdala moci a umožnila vznik překlenovací úřednické vlády.

Přes emotivní scény a diskuse v parlamentu, který vznikl už v říjnu 2011, tento orgán všechny vnitropolitické krize překonal a 26. ledna roku 2014 schválil novou ústavu. Proti návrhu hlasovalo pouze 12 z 217 poslanců. To znamená, že pro ni musela hlasovat i většina poslanců Strany obrody, třebaže si její znění původně jistě představovala jinak. V preambuli ústavy sice nechybí článek, že státním náboženstvím Tuniska je islám a prezident musí být muslim, to je ale rutinní formulace všech ústavních dokumentů v republikánských zřízeních arabského světa. Jinak ústava zajišťuje svobodu slova a vyznání, pluralitní politický systém a rovnoprávné společenské postavení žen, včetně jejich práva na vzdělání a účasti na správě státu.

Tunisko zůstává zemí, jíž se zatím – přes ztráty na životech – vyhnuly všechny tragické zvraty Arabského jara. Tuniská společ-

nost představuje relativně homogenní národ se shodným historickým povědomím a tradicemi. Existuje v ní poměrně vysoká politická kultura opírající se o síť občanských iniciativ – odborů, ženských a studentských hnutí. Tuniská armáda nikdy nebyla velkou a ekonomicky vlivnou složkou společnosti. Země má navíc relativně vysoký počet vzdělaných a státoporně uvažujících politiků – včetně islámského ideologa a vůdce Ghannúšího. Ten zatím neučinil taktickou chybu, která by zemi vtáhla do vleklého občanského konfliktu. Uznal i výsledky parlamentních voleb z 27. října 2014, v nichž zřetelně zvítězilo sekularisticky orientované seskupení Tuniská výzva (*Nidá' Túnis*).

Chronické hospodářské problémy přetrvávají, ale nové politické struktury se na ně snaží reagovat jinak než represemi. Armáda neaspíruje na postavení svébytné a rozhodující síly ve státě. Vyspělá a početná inteligence a národně smýšlející podnikatelská vrstva se opravdu snaží. Tyto vrstvy jsou zatím schopny zajišťovat určitou ideovou vnitropolitickou stabilitu, kontinuitu s pozitivními rysy minulého vývoje a vyvážený přístup k případným krizím, z nichž mnohé mohou mít původ v blízkém zahraničí. Tuniská společnost není zatěžována dalšími kulturními a etnickými identitami, jež by byly zdrojem odstředivých rozkladných tendencí, jakých jsme svědky v Libyi, ale i v Alžírsku.

EGYPT: ZEMĚ, KDE SE KRUH ARABSKÉHO JARA UZAVŘEL

Dne 25. ledna roku 2011 začalo několik měsíců, během nichž si mnozí západní žurnalisté, pozorovatelé a odborníci namlouvali, že Egypt prožívá jeden ze zásadních předělů ve svých soudobých dějinách a zahajuje cestu k demokracii. Toho dne poprvé vyšly do ulic Káhiry statisíce převážně mladých Egyptanů, aby vyjádřily odpor k zdejšímu politickému systému. Rychlost a spontánnost mobilizace zajistilo efektivní využití nejnovějších komunikačních technologií – facebooku a twitteru.